

JANUSZ PRUSIŃSKI

Katedra Agronomii

Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy im. J. J. Śniadeckich w Bydgoszczy

e-mail: janusz.prusinski@utp.edu.pl

Struktura, pochodzenie i znaczenie odmian roślin bobowatych grubonasiennych w Katalogu Wspólnotowym i w Krajowym Rejestrze Odmian

FAO zalicza zasadniczo 10 rodzajów bobowatych grubonasiennych (strączkowych) z rodziny *Fabaceae* wykorzystywanych w żywieniu ludzi i/lub zwierząt. W Polsce należą do nich bobik, groch siewny, łubiny: biały, wąskolistny i żółty oraz wyka jara i ozima. FAO nie zalicza do roślin bobowatych grubonasiennych soi, która pomimo przynależności do tej samej rodziny botanicznej (*Fabaceae*) na świecie jest klasyfikowana jako roślina oleista.

Komisja Europejska opracowuje na bazie krajowych rejestrów państw członkowskich, Wspólnotowy Katalog Odmian Roślin Rolniczych — Common Catalogue of Varieties of Agricultural Plant Species (CCA). Odmiany znajdujące się w CCA są dopuszczone do obrotu na terytorium Unii Europejskiej. Każdą odmianę wpisaną do katalogu wspólnotowego musi charakteryzować odrębność (*distinctnes*), wyrównanie (*uniformity*) i trwałość (*stability*) (DUS) oraz wysoki potencjał do uprawy i stosowania — *value for cultivation and use* (VCU), tj. plon nasion, odporność roślin na szkodliwe organizmy, ich reakcja na warunki środowiskowe oraz jakość plonu.

Bobowate grubonasienne uznawane są za istotne źródło białka roślinnego w żywieniu ludzi i zwierząt, a ich uprawa przynosi wiele innych korzyści dla człowieka, zwierząt i środowiska, głównie glebowego. Aby zaspokoić rosnące zapotrzebowanie na białko roślinne konieczne są nowe intensywne prace hodowlane. Różnorodność genetyczna, lepsza wartość odżywcza, zwiększenie wydajności, możliwość ograniczenia stosowania pestycydów, zwiększona tolerancja na stresy biotyczne i abiotyczne etc. są niezbędne w technologiach produkcji roślin bobowatych i w zwiększeniu powierzchni ich zasiewów w krajach UE.

W Katalogu Wspólnotowym (CCA) UE najwięcej zarejestrowanych odmian roślin strączkowych dotyczy w kolejności następujących gatunków: groch siewny, bobik, wyka

jara, łubin wąskolistny, wyka ozima, łubin biały, łubin żółty i wyka panońska. Wieloletnia analiza (od 2000 roku) odmian roślin strączkowych w CCA pozwala na sformułowanie następujących obserwacji:

1. Średnia liczba odmian roślin strączkowych zarejestrowanych w CCA w ostatnich latach systematycznie maleje.
2. W Katalogu Wspólnotowym dominują zdecydowanie odmiany grochu siewnego, następnie w kolejności: bobiku, wyki siewnej, łubinu wąskolistnego, wyki ozimej, łubinu białego, łubinu żółtego i wyki panońskiej.
3. Najwięcej odmian roślin strączkowych w katalogu CCA jest rejestrowane przez Francję, Wielką Brytanię i Polskę i Hiszpanię, a najmniej przez Irlandię, Belgię i Cypr; odmian roślin strączkowych nie rejestruje w ogóle Malta.
4. Francja, Wielka Brytania i Polska rejestrują w katalogach własnych najwięcej odmian wykreowanych przez inne kraje.
5. Do najbardziej popularnych, rejestrowanych przez co najmniej kilka krajów UE należały odmiany grochu siewnego — Hardy, Konto, Nitouche, Astronaute i Salamanca; bobiku — Sirrocco, Fanfarę i Vertigo, wyki siewnej — Ebena i Aneto i łubinu wąskolistnego — Boruta, Boregine i Probor.
6. Najwięcej odmian grochu siewnego rejestrują Francja, Wielka Brytania i Czechy, bobiku: Francja, Wielka Brytania i Polska, łubinu białego: Francji, Niemcy i Węgry, łubinu wąskolistnego: Polska, Niemcy i Litwa, łubinu żółtego: Polska, Niemcy i Hiszpania, wyki jarej: Francja, Hiszpania i Włoch, wyki ozimej: Włochy, a wyki panońskiej — Węgry.
7. Średnio każda odmiana grochu siewnego była wysiewana na powierzchni 1884 ha, bobiku — 1747 ha, łubinów — 1230 ha, a wyk — 791 ha, co przy wysokich kosztach hodowli odmian strączkowych wydaje się słabym ich wykorzystaniem w produkcji towarowej.
8. Średnia powierzchnia zasiewów towarowych roślin bobowatych w analizowanych latach wykazuje tendencje rosnące w przypadku bobiku i łubinu, malejące – wyk i utrzymujące się na mniej więcej tym samym poziomie grochu, jednak ze znacznymi wahaniami, co nie wskazuje na rośliny bobowate grubonasienne, jako na rosnące źródło białka roślinnego w krajach UE.
9. W analizowanych latach wyraźną tendencję spadkową w plonowaniu obserwowano w przypadku odmian grochu siewnego; u pozostałych gatunków, mimo różnic w analizowanych latach, uzyskiwane plony nasion były podobne, a wpływ na wysokość plonów nasion nowo rejestrowanych odmian tylko symboliczny.
10. Produkcja kwalifikowanego materiału siewnego była wystarczająca do jego wymiany w produkcji towarowej co najmniej raz na 2 lata, z wyjątkiem łubinu, gdzie obserwuje się wyraźną tendencję spadkową w zaopatrzeniu rolników UE w kwalifikowany materiał siewny.

W Krajowym Rejestrze Odmian prowadzonym przez Centralny Ośrodek Badania Odmian Roślin Uprawnych najwięcej zarejestrowanych odmian bobowatych grubonasiennych dotyczy w kolejności następujących gatunków: łubinu wąskolistnego, grochu siewnego, bobiku, łubinu żółtego, wyki siewnej, łubinu białego i wyki ozimej.

Krajowe odmiany łąbinu żółtego i wąskolistnego dominują w Katalogu Wspólnotowym UE tych gatunków, a udział pozostałych bobowatych grubonasiennych wynosi zaledwie 3–6%. Zapewne wynika to z faktu, że popularność uprawy łąbinów w Polsce jest zdecydowanie największa w całej UE. Ostatnio obserwuje się jednak w kraju znaczący wzrost liczby nowo rejestrowanych odmian w krajowym rejestrze. W rejestracji łąbinów dominują 2 hodowle krajowe — PHR Tulce i HR Smolice, grochu siewnego — PHR Tulce, Danko HR i HR Smolice, bobiku — HR Strzelce i Danko HR, wyk — Danko HR i PHR Tulce. W latach 2015–2018 średnio tylko 35–40% odmian bobowatych grubonasiennych zarejestrowanych przez COBORU było rekomendowanych do uprawy w ramach. Z 4 gatunków bobowatych ocenianych w badaniach PDO aż w 4 województwach: małopolskim, mazowieckim, świętokrzyskim i warmińsko-mazurskim nie rekomendowano w ogóle ich odmian do uprawy. Ciągłość rekomendacyjną w PDO (4 analizowane lata) stwierdzono tylko dla 3 gatunków (groch siewny, łąbin żółty i wąskolistny) i tylko w 2 województwach — kujawsko-pomorskim i podlaskim.